

نقد کتاب

تاریخ ماکو

میر اسداله موسوی ماکویی، تاریخ ماکو، ج ۱، تهران، بیستون ۱۳۷۶، ۲۰۴ص،
قیمت: ۷۵۰۰ ریال.

بی تردید برای شناخت دقیق و درك صحیح تاریخ ایران، شناخت تاریخ شهرها به مثابه اجزای این سرزمین لازم و ضروری می نماید. از این رو، تحقیق پیرامون تاریخ هر شهری ضمن ارائه اثری جالب و خواندنی، از دید تاریخی نیز در خور اهمیت می باشد. و شاید بدین لحاظ هم بوده که در گستره زمان با کتب و آثار متعددی راجع به تاریخ شهرها مواجه ایم، که به فراخور اطلاعاتشان محل اعتنا بوده اند. کتاب فوق چهارمین اثر در ارتباط با تاریخ ماکو است. یکی از قدیمی ترین نوشته های موجود در زمینه تاریخ ماکو کتاب تاریخ انقلاب آذربایجان و خوانین ماکو تالیف حاج محمد رحیم نصرت ماکویی است که به سال ۱۳۷۳ق به چاپ رسیده و فعلاً نایاب می باشد، دومی کوشش آقای غلامعلی ابراهیم زادگان است تحت عنوان ماکو و ماکوئیان که به سال ۱۳۴۲ چاپ و آنهم نادر است. سومین؛ پایان نامه ای است در علوم اجتماعی در مقطع کارشناسی به قلم آقای حافظ قربانی که تحت عنوان مونو گرافی شهر ماکو در سال ۱۳۷۰ با اضافاتی به اصل آن به چاپ رسیده است. مؤلف تاریخ ماکو، آقای میراسداله موسوی از چهره های سیاسی - فرهنگی منطقه می باشد، که با

چاپ و نشر این کتاب گام مؤثری در معرفی تاریخ ماکو و به تبع آن، درک مناسبات تاریخی آن برداشته اند. **تاریخ ماکو** مشتمل بر مقدمه مؤلف و ترجمه رساله ای از مینورسکی، موقعیت جغرافیایی و وجه تسمیه ماکو، تاریخچه و اوضاع ماکو در دوره اسلامی و قاجاریه، و دیدگاه مورخین در مورد اقبال السلطنه، مشروطه ماکو، آثار باستانی و مشکوفه ماکو، بیوگرافی شعرا و نویسندگان و خانواده های سرشناس ماکو، به علاوه چندین شجره نامه و نیم نگاهی به اوضاع ماکو پس از اقبال السلطنه می باشد. **تاریخ ماکو**، علیرغم ارائه اطلاعات مفید و بهره گیری مؤلف آن از منابع متعدد اصلی و فرعی و فنون تکنیکی نظیر عکس و تصاویر و جدول و نمودار و مشاهدات شخصی و مصاحبه های حضوری، به لحاظ پاره ای کم دقتی ها در ویرایش نهایی و نحوه ارجاعات و پانویس ها، ناشکیل از چاپ در آمده است. و رفع این موارد لازم می نماید. در اینجا به برخی موارد اشاره می شود:

۱. فهرست بندی مطالب و مندرجات کتاب فاقد بخش بندی مناسب و بی رعایت تقدم و تاخر تاریخی و موضوعی صورت گرفته است.

۲. علایم نشانه گذاری در ترجمه و متن در پاره ای موارد از جمله صص ۲۵، ۷۳، ۱۳۴، رعایت نگردیده است.

۳. اسامی تاریخی به شکل های متفاوت و بدون توضیحات ضروری در صفحات متعدد به همراه یکسری اغلاط املاتی به چشم می خورد. مانند: منکو برنی صص ۴۰، منکبرنی صص ۷۳.

۴. نحوه ارجاعات در اغلب صفحات و پاورقی ها از روال علمی و معمول بر خوردار نبوده و مشخصات مراجع دقیق ذکر نشده است از جمله در صص ۶۱، ۶۵، ۷۲، ۱۷۳.

۵. منبع اصلی رساله مینورسکی ارائه نگردیده و گاه در متن به منابع فاقد سندیت تاریخی ارجاع داده شده است. از جمله صص ۷۳.

۶. منابع کتابنامه فاقد دقت لازم در ارائه مشخصات شان و فهرست بندی شان بوده و برخی منابع درج شده که در متن به عنوان مأخذ دیده نمی شود و اگر مأخذ بوده اند، ارجاع به جا داده نشده است. از جمله منابع ردیف های ۱۳، ۱۸، ۱۹، ۲۳، ۴۶، ۴۷. و گاه در پاورقی برخی منابع ذکر شده است که اثری از آن در کتابنامه دیده نمی شود. از جمله منبع شص ۱ صص ۷۷ و منبع صص ۱۶۷.

از دیدگاه بینش و نگرش خاص مؤلف به رخداد های تاریخی این سامان و به ویژه دوره مشروطه - صص ۱۳۹-۱۴۹- نیز نکاتی به نظر می آید که طرح شان بی ضرر است:

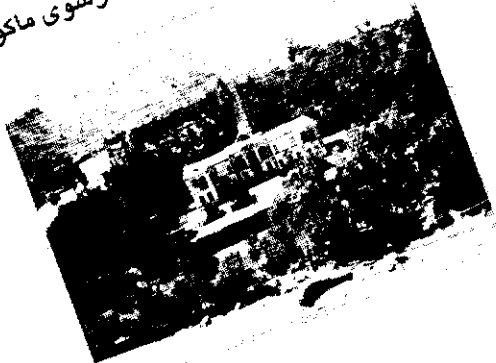
این گفته نویسنده که کار نامه مردم ماکو در انقلاب مشروطه از سوی مورخین و محققین سیاه قلمداد شده است. (صص ۱۳۹) با توجه به شواهد و مدارک تاریخی و تحقیقات جدید، اظهار نظر دقیقی نیست و بلکه حرکت مشروطه خواهی مردم ماکو جزء اولین جنبش های دهقانی و روستایی بر علیه زمینداران، تلقی گردیده است و مد نظر مورخین بوده است^۱. و سیاهی کارنامه مورد نظر بنا به واقعیت های تاریخی موجود به عملکرد اقبال السلطنه باز می گردد نه به مردم. علاوه بر این،

توصیف جامعه ایران اوایل عصر مشروطیت به فتودالیزم (ص ۱۳۹) جای بحث دارد^۲. از دیدگاه مؤلف، همسایگی با روسیه و عثمانی و قفقاز و مسافرت های مردم و آشنایی با مظاهر تمدن اروپا و افکار آزادیخواهی و دموکراسی زمینه های حرکت مردمی تلقی گردیده است. (ص ۱۳۹) که صد البته موثر بوده است اما به واقعیت هایی نظیر «نارضایتی روستائیان و دهقانان از ستم اربابان و مخصوصاً زمین دار بزرگ منطقه، اقبال السلطنه، و تضادهای خوانین ماکو با یکدیگر^۳ و فعالیت های میرزا جواد ناطق در برپا داشتن انجمن^۴ و فعالیت های میرزا جعفر زنجانی و دسته مجاهدین خوی^۵ نیز بایست توجه داشت که از عوامل بنیادین جنبش ماکوئیان بوده اند.

در علل توضیح عدم طرفداری اقبال السلطنه و جماعتی از ماکوئیان از مشروطه و لشگرکشی به تبریز چنین آمده است که از دیدگاه آنان، مشروطه خواهان و مجاهدین عوامل و ایادی روسیه بوده اند. (ص ۱۴۹) طرح این فرضیات آن هم با اذعان بر حمایت روسیه از اقبال السلطنه (ص ۱۳۹) و ضدیت وی با مشروطه (ص ۱۴۶) بیشتر به نوعی توجیه اعمال اقبال السلطنه می تواند شباهت داشته باشد تا یک بررسی جدی تاریخی، و اگر به تاریخ هم مراجعه کنیم می بینیم که منش استبدادی اقبال السلطنه و مخالفت اش با آزادیخواهی و ترس از پا گرفتن مردم و به خطر افتادن اقتدارش^۶ نقش مهمی در تهاجم وی به خوی و تبریز داشته اند^۷ به هر حال بحث تاریخی پیرامون نقش ماکو در جریانات پس از انقلاب مشروطه جای کار داشته و در این مورد ماهم با آقای موسوی همداستان هستیم.

تاریخ ماکو

به کوشش:
میر اسدالله... موسوی ماکوئی

یادداشت ها:

۱. سیروس برادران شکوهی، «نشانه هایی از بیداری روستایی در آذربایجان در سالهای نخستین نهضت مشروطیت»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، ص ۳۸، ش ۴-۳، پائیز - زمستان ۱۳۷۴، ص ۴۳.
۲. محمد علی (همایون) کاتوزیان، اقتصاد سیاسی ایران از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی، ترجمه محمدرضانفیس و کامبیز عزیزی، ج ۵، تهران، مرکز، ۱۳۷۴، ص ۷ و همچنین سهراب یزدانی، «مساله ارضی و دهقانی در انقلاب مشروطیت ایران»، نگاه نو، ش ۸، خرداد-تیر ۱۳۷۱، ص ۱۹.
۳. یزدانی، همان، صص ۲۴، ۲۲.
۴. احمد کسروی، تاریخ مشروطه ایران، تهران، امیر کبیر، ۱۳۵۱، ص ۳۶۳.
۵. شیخ الاسلام، عبدالامیر، دو سند از انقلاب مشروطه ایران، ج ۱، تهران، توکا، ۱۳۵۶، صص ۷-۸.
۶. کسروی، همانجا.
۷. حسن تقی زاده، مقالات، زیر نظر ایرج افشار، ج ۱، ج ۱، تهران، ناشر؟، ۱۳۴۹، ۳۵۹ و منصوره رفیعی، انجمن، ارگان انجمن ایالتی آذربایجان، ج ۱، تهران، نشر تاریخ ایران، ۱۳۶۲، ص ۱۴۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی